

Το πραξικόπημα του Οκτωβρίου 1917 μετά την Επανάσταση του Φεβρουαρίου

Από τον ΘΑΝΟ Μ. ΒΕΡΕΜΗ

China Miéville, *Οκτώβρης. Η ιστορία της ρωσικής επανάστασης*, μτφρ. Γιώργος Ίκαρος Μπαμπασάκης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2017, σελ. 528

E.H. Carr, *Μικρή ιστορία της ρωσικής επανάστασης*, μτφρ. Ανδρέας Παπάς, Πατάκη, Αθήνα 2017, σ. 341

Η επανάσταση του 1917 πραγματοποιήθηκε σε μια χώρα την οποία ο Κάρολος Μαρξ είχε αποκλείσει από τις ιστορικές του προβλέψεις. Στην αλληλογραφία του με τον Ένγκελς διεκτραγωδούσε τον ρόλο της πιο καθυστερημένης χώρας της ηπείρου, ως αγροτικής τροχοπέδης στην εξέγερση των προλεταρίων. Όμως τα γεγονότα στη Ρωσία διέψευσαν τον προφήτη αυτόν του 19ου αιώνα.

Ο Βλαδίσλαβ Λένιν, εκ των ιδρυτών του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος, έφτασε στην Πετρούπολη με τρένο που διέσχισε την ανατολική Ευρώπη, τον Απρίλιο του 1917, μετά από χρόνια εξορίας στην Ελβετία. Τα συγγραφικά του έργα αποτέλεσαν εγχειρίδια του καλού μαρξιστή επαναστάτη. Με τον ακαταπρόσητο ακτιβισμό του ανέτρεψε άθελά του την εξελικτική θεωρία του Μαρξ, ότι ο σοσιαλισμός δεν είναι δυνατόν να υπάρξει χωρίς τον αστικό μετασχηματισμό.

Όταν ο Λένιν βρέθηκε επιτέλους στο πεδίο δράσης του, η επανάσταση του Φεβρουαρίου είχε ήδη ανατρέψει τον Τσάρο και το παλιό καθεστώς στη Ρωσία. Στην θέση τους είχε εγκατασταθεί, από φιλελεύθερους, σοσιαλεπαναστάτες και άλλες μικρότερες ριζοσπαστικές ομάδες, μια προσωρινή Κυβέρνηση με υπουργούς και εκπροσώπους από τα Σοβιέτ - τα εργατικά συνδικάτα. Η διαρχία αυτή βασιζόταν σε μια εύθραυστη εκεχειρία. Κατά τους πρώτους μήνες της χαοτικής συγκυβέρνησης αναδείχθηκε μεγάλη πλειοψηφία Σοσιαλεπαναστατών και Μενσεβίκων στο κοινοβούλιο (Δούμα). Οι Μπολσεβί-

Μέρες του Οκτωβρίου 1917 στη Μόσχα. Multimedia Art Museum, Μόσχα.

κοι ήταν ακόμα μια μικρότερη δύναμη, αλλά επέμεναν στην άμεση έξοδο της χώρας από τον παγκόσμιο πόλεμο και τη διανομή της γης στους ακτήμονες. Η αγροτική τάξη η οποία αποτελούσε τη συντριπτική πλειοψηφία της αχανούς Ρωσίας, 80% του πληθυσμού που ποτέ δεν ερωτήθηκε για τα όσα απεργάζονταν οι αστοί ριζοσπάστες της Πετρούπολης, ενώ το μικρό ποσοστό των εργατών της χώρας που ήταν συγκεντρωμένο σε λίγες πόλεις της επικράτειας υπήρξαν ο εικονικός μόνο πρωταγωνιστής του 1917.

Ο νέος συγγραφέας του Οκτώβρη Τσάινα Μιέβιλ, διδάσκει δημιουργική γραφή στο Πανεπιστήμιο του Warwick και καταγίνεται εδώ για πρώτη φορά με μια λεπτομερέςτατη ιστορική αφήγηση των γεγονότων από τον Φεβρουάριο ή τον Νοέμβριο του 1917. Ο ίδιος αναγνωρίζει ότι είναι «μεροληπτικός» (υπέρ των Μπολσεβίκων), αλλά ελπίζει συγχρόνως ότι είναι «δίκαιος» έναντι όλων των ιστορούμενων. Για να το αποδείξει αναφέρει

σε σύντομα βιογραφικά τους κυριότερους παίκτες στη συναρπαστική του εξιστόρηση και το θλιβερό τους τέλος στα χέρια του Στάλιν (κυρίως στις δίκες του 1937): Αντόνοφ, Μπουμπνόφ, Γκοτς, Κάμενεφ, Καμκόφ, Λάτσις, Ράντεκ, Ρόβιο, Σάβινκοφ, Σεμάσκο, Σλιάπνικοφ, Σμίλγκα, Τρότσκι, Ζηνόβιεφ, Σπριντόνοβα, Σουχάνοφ.

Αυτά και άλλα πολλά ονόματα παρελούν στη διήγηση του Μιέβιλ, διανθισμένη με τις αφηγήσεις ξένων δημοσιογράφων που ήταν αυτόπτες και επεισόδια όπως εκείνο του Λένιν να φτυαρίζει κάρβουνα στην ατμομηχανή του τρένου που τον φυγάδευσε στη Φινλανδία, τον Ιούλιο του 1917. Η κατηγορία που διατυπώθηκε τότε από τα μέλη της Προσωρινής Κυβέρνησης εις βάρος του Λένιν ήταν ότι ήταν πράκτορας των Γερμανών.

Η πορεία των Μπολσεβίκων προς την επικράτηση ακολουθούσε τρία στάδια: Στο πρώτο, που τέλειωσε με την αποτυ-

χημένη εξέγερση στρατιωτών στην Πετρούπολη τον Ιούλιο και την ανάληψη της προεδρίας της Προσωρινής Κυβέρνησης από τον σοσιαλεπαναστάτη (Εσέρο) Κερένσκι, επικρατούσε το σύνθημα του Λένιν «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ». Το δεύτερο στάδιο άρχισε τον Ιούλιο με διώξεις κατά του Λένιν και ολοκληρώθηκε με την αποτυχία του αντεπαναστατικού κινήματος του στρατηγού Κορνίλοφ, τον Σεπτέμβριο. Ο Λένιν αποκήρυξε τότε τη συνεργασία με τα Σοβιέτ και συνέστησε υπομονή στους οπαδούς του. Το τρίτο στάδιο άρχισε στα μέσα Σεπτεμβρίου με την αύξηση της δύναμης των Μπολσεβίκων στα εργατικά συμβούλια και την επιστροφή του Λένιν στο σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ».

Από τα τέλη Σεπτεμβρίου, ο Λένιν παρακολουθούσε από την Φινλανδία τις αμφιταλαντεύσεις της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμμα-

τος. Περί τα τέλη του Οκτωβρίου μόνο ο Κάμενεφ και ο Ζηνόβιεφ αντιστέκονταν ακόμα στην προτροπή του Λένιν για άμεση κατάληψη της εξουσίας.

Οι δυνάμεις πάνω στις οποίες στηρίχθηκαν οι Μπολσεβίκοι για να εξαπολύσουν την τελική τους επίθεση εναντίον της Προσωρινής Κυβέρνησης ήταν η Κόκκινη Φρουρά από εργάτες και αγρότες, οι ναύτες του στόλου της Κροστάνδης και της Βαλτικής και μονάδες από τη φρουρά της πρωτεύουσας. Αναμφίβολα η απόφαση του Λένιν να αποσύρει τη Ρωσία από έναν πόλεμο με ατελείωτο αριθμό θυμάτων και εξίσου μεγάλο πλήθος λιποτακτών, αποτέλεσε το ισχυρότερο όπλο του κατά του Κερένσκι, ο οποίος επέμενε ότι η χώρα του έπρεπε να τιμήσει τις συμμαχικές της υποχρεώσεις.

Η κρίσιμη απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής πάρθηκε στις 10 Οκτωβρίου (παλιό ημερολόγιο). Από τα είκοσι μέλη ήταν παρόντα δώδεκα: Κολοντάι, Τρότσκι, Ουρίτσκι, Στάλιν, Γιακόβλεβα, Κάμενεφ και Ζηνόβιεφ. Ο Λένιν ήρθε ξυρισμένος, με τη γνωστή από τη φωτογραφία περούκα του και μπήκε στο ζήτημα της εξέγερσης που έπρεπε άμεσα να αναλάβουν οι Μπολσεβίκοι. Οι μόνιμοι αντιρρησίες Κάμενεφ και Ζηνόβιεφ κέρδισαν ακόμα τον Νόγκιν και τον Ρίκοφ. Η διατύπωση της εξήγησης του Λένιν άλλαξε τις ψήφους των δυο τελευταίων: «Η Κεντρική Επιτροπή αναγνωρίζει ότι όπως η διεθνής θέση της ρωσικής επανάστασης έτσι και η στρατιωτική κατάσταση, όλα σε συνδυασμό με τη μεταστροφή της λαϊκής εμπιστοσύνης προς το Κόμμα μας και τέλος η ολοφάνερη προετοιμασία μιας δεύτερης κορνιλοφικής περιπέτειας βάζουν σε ημερήσια διάταξη την ένοπλη εξέγερση. Αναγνωρίζοντας έτσι ότι η ένοπλη εξέγερση είναι αναπόφευκτη και ότι είναι ολότελα ώριμη, η Κεντρική Επιτροπή καλεί όλες τις οργανώσεις του Κόμματος να προσανατολιστούν πάνω σ' αυτό, να συζητήσουν και να λύσουν όλα τα πρακτικά ζητήματα» (σ. 413-14).

Με ψήφους 10 έναντι 2, των Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ, πέρασε η πρόταση Λένιν. Όταν ξέσπασαν οι ταραχές του Μπολσεβίκου κινήματος οι κοινοβουλευτικοί κατάλαβαν ότι χωρίς την έξοδο από τον πόλεμο δεν επρόκειτο να επιβιώσουν ως σώμα. Την απόφαση αυτή, μαζί με τη διανομή της γης, μετέφεραν στον Κερένσκι και την Κυβέρνησή του. Ήταν όμως ήδη αργά. Ο ίδιος δραπέτευσε και ζήτησε τη βοήθεια του στρατού για να καταστείλει την εξέγερση. Το εγχείρημά του απέτυχε και ο Κερένσκι κατέφυγε στο εξωτερικό.

Ο Τρότσκι με τους Μπολσεβίκους πληρεξούσιους μπήκαν θριαμβευτικά στη Δούμα και ο ίδιος δήλωσε στον Πρόεδρο: «Οι λαϊκές μάζες ακολούθη-

σαν το λάβαρό μας και η εξέγερσή μας είναι νικηφόρα». Και έκλεισε τον περιφρονητικό του λόγο με την γνωστή αποστροφή: «Πηγαίνετε εκεί όπου είναι πια η θέση σας, στον σκουπιδοτενεκέ της Ιστορίας». (σ. 471)

Ο Αντόνοφ, Μπολσεβίκος από το 1914, συνέλαβε τα μέλη της προσωρινής κυβέρνησης. «Αργά το βράδυ της 26ης Οκτωβρίου (παλιό ημερολόγιο) ο Λένιν ετοιμάζεται να μιλήσει στο Δεύτερο Συνέδριο των Σοβιέτ. Σφίγγει το ακροατήριό του να περιμένει (...) σιωπηλός, καθώς τον τυλίγουν τα χειροκροτήματα. Επιτέλους, γέρνει μπροστά και με βραχνή φωνή λέει στη συνέλευση: -Και τώρα θα οικοδομήσουμε το σοσιαλιστικό καθεστώς». (σ. 482)

Οι Μενσεβίκοι που επέμεναν στην ορθόδοξη μαρξιστική θέση, ότι προηγείται η αστική δημοκρατία πριν η Ρωσία φτάσει στην επανάσταση των προλεταρίων, πέρασαν κατά τη ρήση του Τρότσκι και αυτοί στον σκουπιδοτενεκέ της Ιστορίας.

Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας αναρωτιέται αν όλες αυτές οι επιτυχίες δεν ήταν ένα τρομερό προανάκρουσμα για όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν.

Η Μικρή ιστορία της ρωσικής επανάστασης είναι μια επίτομη συμπύκνωση της εννιάτομης ιστορίας της Σοβιετικής Ρωσίας του Ε. Χ. Καρρ. Από την αρχή της διήγησης ο Καρρ θέτει τους όρους του ανταγωνισμού ανάμεσα στο προσωρινό κοινοβούλιο (Δούμα) και τα συνδικάτα εργατών και αγροτών, τα Σοβιέτ. Οι Μπολσεβίκοι του Λένιν τάχθηκαν από την αρχή υπέρ των Σοβιέτ, περιφρονώντας την αστική αντιπροσωπευτικότητα της Προσωρινής Κυβέρνησης. Όταν επικράτησαν στην εξέγερση του Οκτώβρη θεώρησαν τελείως περιττή τη Δούμα. Έκτοτε η αντίληψη των Μπολσεβίκων περί Δημοκρατίας επικεντρώθηκε στη δημιουργία ενός πολύπλοκου συστήματος εξουσίας με αντιπροσώπους του λαού που οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές επέλεγαν. Όταν το σύστημα περιέπεσε αργότερα στην «ενός ανδρός αρχή» επέστρεψε στο ηγεμονικό πρότυπο του Μεγάλου Πέτρου.

Η ξένη απειλή κατά της επανάστασης οδήγησε τους Μπολσεβίκους στη δημιουργία του Ερυθρού Στρατού υπό τον Τρότσκι και του αστυνομικού κράτους για τους εσωτερικούς εχθρούς, υπό τον Φέλιξ Ντζερζίνσκι. Αναμφίβολα οι πρώτοι ηγέτες του νέου συστήματος δεν στερούνταν πάθους και πεποίθησης.

Στο καταπληκτικό του κεφάλαιο για το νέο οικονομικό πρόγραμμα που υιοθέτησαν οι Μπολσεβίκοι για να σώσουν τη Ρωσία από νέο λιμό, ο Καρρ αφήνει

να φανεί η νοοτροπία αυτών των πουριτανών του κομμουνισμού. Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι οι σκαπανείς της ιδεολογίας έφριτταν μπροστά στο ενδεχόμενο επιστροφής μιας κοινωνίας εξαρτημένης από τη διαφθορά του χρήματος, έστω και σε μικρή κλίμακα. Άλλωστε, ο Αλεξάντρ Μπλοκ είχε ήδη παρομοιάσει τους επαναστάτες με τον Χριστό και τους δώδεκα μαθητές του στο ποίημά του «Οι δώδεκα».

Από τους ερασιτέχνες αυτούς καλόγερους προέρχονταν απίθανες ιδέες, όπως η κατάργηση του χρήματος στις συναλλαγές και η επιστροφή στο ανταλλακτικό εμπόριο εις είδος. Από τις νύξεις και μόνο του Καρρ μπορεί να αντιληφθεί κανείς τη γοητεία που άσκησε ως τις μέρες μας η αναχρονιστική αυτή ουτοπία. Σε μια βαθύτατα θρησκευόμενη κοινωνία σαν τη ρωσική, ο θάνατος του Μαμνά ισοδυναμούσε με τη βασιλεία των ουρανών στη γη. Έτσι μια κοσμική ιδεολογία, που ήταν απότοκος της βιομηχανικής επανάστασης, έγινε πεποίθηση εκατομμυρίων η οποία καθόρισε τις τύχες του κόσμου για εκατόν τριάντα πέντε χρόνια - αρχής γενομένης από την παρισινή κομμούνια.

Ο Μαρξ δεν θα ήταν ποτέ δυνατόν να προβλέψει ότι η κατοπινή τεχνολογία θα συρρίκνωνε τους μπροστάρηδες της παγκόσμιας ανατροπής σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην υπάρξει πλέον δυνατότητα κατίσχυσης του προλεταριάτου. Θα υπάρξουν άλλες εξεγέρσεις από τα «περιτρίμματα της ιστορίας» που το λογικοκρατούμενο μυαλό του Μαρξ δεν θα χωρούσε. Εξεγέρσεις ακραίων θρησκόληπτων με οράματα της άλλης ζωής. Οι δολοφονίες απομακρύνονται από τα επαναστατικά σχέδια του Διαφωτισμού και επιστρέφουν στο σκοτεινό υποσυνείδητο του εγκληματία ανθρώπου του Λομπρόζο. Δεν είναι πια η ιδεολογία (κι ας λέει ο υπουργός μας), είναι η παρόρμηση που οδηγεί το χέρι των κατά συρροή φονιάδων.

Στις 4 Ιανουαρίου 1923 ο Λένιν φρόντισε να προστεθεί στη «διαθήκη» του ένα κείμενο στο οποίο κατηγορούσε τον Στάλιν για βαναυσότητα και έλεγε ότι έπρεπε να αντικατασταθεί ως Γενικός Γραμματέας του Κόμματος με κάποιον «πιο ανεκτικό, πιο ευθύ, πιο ευγενικό...». Ο θάνατος τον πρόλαβε και η θέλησή του δεν πραγματοποιήθηκε. Η συνέχεια είναι κατά τον Καρρ η συστηματική εξουδετέρωση των διαδόχων από τον πιο βάρβαρο και πονηρό της ομάδας των Μπολσεβίκων.

Ο αριθμός των μελών του κομμουνιστικού κόμματος άλλαζε διαρκώς, αυξομειούμενος από το 1921 ως το 1924. Οι πολλαπλές νέες εγγραφές πραγματοποιούνταν από τους διαγκωνιζόμενους για την εξουσία, ώστε να δημιουργούνται ομάδες υποστηρικτών. Η επικρά-

τηση του Στάλιν έφερε ένα νέο πνεύμα στην επανάσταση που όμως είχε τις ρίζες του στο παρελθόν. Ο Καρρ φιλοτέχνησε με προσοχή το πορτρέτο του. «Ο Στάλιν αντιμετώπιζε περιφρονητικά τις μάζες και γι' αυτόν έννοιες όπως η ελευθερία και η ισότητα δεν σήμαιναν και πολλά· επιπλέον δεν πίστευε στις προοπτικές επαναστατικών ανατροπών στις καπιταλιστικές χώρες». (σ. 299). Και λίγο παρακάτω λέει: «Η θεωρία του σοσιαλισμού σε μια χώρα ταιριάζει γάντι στον Στάλιν. (...) Του επέτρεπε να συνδυάζει τις αναφορές στον σοσιαλισμό με στοιχεία μεγαλωρωσικού εθνικισμού που πάντα τον συγκινούσαν. Μάλιστα σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση των εθνικών ομάδων (...) ο εθνικισμός του Στάλιν εύκολα εκφυλιζόταν σε σοβινισμό. Ακόμα και στοιχεία παλιωρωσικού αντισημιτισμού ήταν ανιχνεύσιμα σ' αυτόν». (σ. 299)

Τα χειρότερα όμως διέφυγαν από την ιστορία του Καρρ που τελειώνει με το 1930: Η εχθρική προς τους αγρότες εκβιομηχάνιση, με αποτέλεσμα τον τρομερό λιμό του 1932-4 στην Ουκρανία, και οι δίκες της Μόσχας, 1937-38, με τις οποίες ο Στάλιν κατάφερε να εξαφανίσει τους ανταγωνιστές του και βέβαια όλους τους πρωταγωνιστές του 1917.

Ο μετασχηματισμός των εχθρικών προς τις κολεκτίβες αγροτών σε βιομηχανικούς εργάτες πέρασε μέσα από συστηματική εκκαθάριση του είδους. Όσοι αρνήθηκαν να ενταχθούν στα κολχόζ ή δεν χώρεσαν μέσα σ' αυτά, έλαβαν την άγουσα για την άλλη ζωή ή κατέφυγαν στα βιομηχανικά κέντρα. Η απώλεια της μεγάλης ρωσικής παράδοσης καταδίκασε τον σιτοβολώνα της Ευρώπης σε μόνιμη έκτοτε εξάρτηση από εισαγωγές δημητριακών.

Με το τελικό συμπέρασμα του Καρρ είναι δύσκολο να διαφωνήσει κανείς: «Η Ρωσική Επανάσταση ασφαλώς και δεν κατάφερε να πετύχει τους στόχους που αρχικά είχε θέσει. Ένας απολογισμός της θα μπορούσε να εντοπίσει ουκ ολίγες ατέλειες και αντιφάσεις. Ωστόσο δεν υπάρχει αμφιβολία πως από όλα τα ιστορικά γεγονότα του 20ού αιώνα ήταν αυτό που είχε τις πιο βαθιές και τις πιο παρατεταμένες συνέπειες σε παγκόσμια κλίμακα». (σ. 334)

Ο ρωσοαμερικανός ιστορικός Γιούρι Σλέζκιν πιστεύει ότι οι μπολσεβίκοι, αντίθετα από τις επαγγελίες της ταξικής απελευθέρωσης του Μαρξ, ελευθέρωσαν 15 εθνότητες της Ρωσίας από την εθνικιστική φυλακή των τσάρων. Το 1990 οι εθνότητες αυτές απέκτησαν την ανεξαρτησία τους ως έθνη-κράτη. Αλλά αυτή είναι μια άλλη μεγάλη ιστορία στην οποία θα επανέλθουμε. ▲